

მონაზონი იოანე (მამუკა) ცუხიშვილი

საქართველოს საპატრიარქო

mamukacuxishvili@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: ქრისტიანობა, ტერმინოლოგია, მრევლი, ლექსიკონები, გამოკითხვა.

ქრისტიანული ტერმინოლოგიის საკითხისათვის

„პირველითგანვე გვქონდეს წერილნიცა და სარწმუნოებაჲ
ქეშმარიტი და მართალი“ (წმ. გიორგი მთაწმინდელი)

შესავალი

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია დაარსების დღიდანვე (I საუკუნის ბოლო) სამოციქულოა და აქვს ავტოკეფალია. შესაბამისად, ის განუყოფელი ნაწილია მსოფლიო ქრისტიანული ეკლესიისა და ღირსეული ადგილი უკავია დიპტიხში. უხსოვარი დროიდან საეკლესიო და საერო ხელისუფალნი ურთიერთშეთანხმებულად აშენებდნენ როგორც სახელმწიფოსა და ეკლესიას, ისე მის კულტურულ, საგანმანათლებლო და სამეცნიერო ციხე-სიმაგრეებს.

ქრისტიანობის გაძლიერება-განვითარებასთან ერთად უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭებოდა როგორც ნასესხებ, ისე მის კალკირებულ ქართულ შესატყვისებს. აღსანიშნავია, რომ ქრისტიანულ ტერმინთა განმარტებები, ძირითადად, და მხოლოდ ცნობილი იყო საეკლესიო კლერიკოსთა და მრევლის მცირე ნაწილისათვის. იმ მრევლისათვის, რომელიც გულისყურით უსმენდა მსახურებას და, შეძლებისდაგვარად, იმახსოვრებდა მისთვის უცხო ტერმინებსა და სიტყვებს.

სხვადასხვა ტაძარში სამი თვის განმავლობაში ჩავატარეთ ანონიმური გამოკითხვა ამა თუ იმ ტერმინის მნიშვნელობის შესახებ; საუბარია იმ მრევლზე, რომელიც ტაძარში დადის თითქმის ყოველ შაბათ-კვირას და/ან დღესასწაულებზე. ჩვენ მიერ გამოკითხული მრევლის 47 წევრიდან არც ერთმა არ იცოდა, რომ *კვეთა* და *პროსკომიდია* სინონიმებია, არადა *პროსკომიდია/კვეთა* ღმრთისმსახურების განუყოფელი და ერთ-ერთი უმთავრესი ნაწილია.

სამწუხაროა, რომ დღემდე არ არსებობს ქართულ საეკლესიო ტერმინთა სრულყოფილი ბეჭდური და ციფრული ლექსიკონი, რომელიც უდიდეს სამსახურს გაუწევს დარგის სპეციალისტებს, დამწყებ

მეცნიერებს, საეკლესიო საკითხებით დაინტერესებულ საზოგადოებასა და დედაეკლესიის მრევლის აქტიურ წევრებს. ჩვენი მცდელობა და დიდი სურვილია, ქრისტიანულ-საეკლესიო ტერმინოლოგიის, როგორც ცალკე დარგის, ფორმირება და მისი პოპულარიზაცია.

ქრისტიანული ტერმინოლოგიის საკითხები

წმინდა გიორგი მთაწმინდელის შესახებ გიორგი მცირე წერდა, რომ „...პირველ ყოვლისა სჯნაქსარი¹ თარგმნა, რამეთუ ესე არს საფუძველი ეკლესიათაჲ, რომლისა თვნიერ შეუძლებელ არს წარმართებაჲ ეკლესიისაჲ. რამეთუ რომელსა ეკლესიასა სჯნაქსარი არა ჰქონდის, დაღაცათუ ყოველნი წიგნნი ჰქონდინ, თაფლსა ჰამს, ხოლო სიტყვობასა სასაჲ ვერ სცნობს, – ესე არს, ვითარცა ვთქუთ, პირველი სამკაული ეკლესიისაჲ“ (კეკელიძე 1980).

როგორც სვინაქსარია ეკლესიის სამკაული, სწორედ ასევეა ქრისტიანული ტერმინოლოგიური, ურომლისოდან ღმრთისმსახურება დაკარგავს ელფერსა და სიდიადეს.

ცნებათა ერთობლიობა არის ტერმინოლოგიის ქვაკუთხედი, ხოლო უკვე ტერმინებად ჩამოყალიბებული ცალკეული სიტყვები განსაზღვრავენ მეცნიერების ამ უმნიშვნელოვანესი დარგის ფორმირებასა და მის მომავალს.

მეცნიერების, ხელოვნების, ტექნიკის დარგთა განვითარების პარალელურად ინტენსიურად ვითარდება კონფესიები, იგივე დენომინაციები, რომლებიც თავისთავად შობენ ტერმინებს, რომლებიც საზოგადოებისთვის მეტად ფასეული და აქტუალურია, შესაბამისად, სოციალურ, პოლიტიკურ, თეატრალურ, ფილოსოფიურ თუ ოფთალმოლოგიურ ტერმინთა ცნობარ-ლექსიკონების პარალელურად, ვთვლით, რომ აუცილებელია უნდა არსებობდეს „რელიგიურ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონი“ როგორც ბეჭდური, ისე ელექტრონული გამოცემები.

თავდაპირველად იმ რამდენიმე (და არა ყველა) ტერმინზე გავამახვილებთ ყურადღებას, რომლებიც გამოიყენება სამეცნიერო თუ ყოველდღიურ ქრისტიანულ საღმრთისმეტყველო პრაქტიკაში და მათი

¹ სვინაქსარი – (ბერძ. – synaxarion შეკრება), თავდაპირველად კალენდარი, რომელშიც წელიწადის თვეებისა და დღეების მიხედვით შეტანილი იყო ქრისტიან წმინდანთა ხსენებები და დღესასწაულები (გაბიძაშვილი და სხვ. 2007).

უმეტესობა უნდა იცოდეს მრევლის ყველა წევრმა, ანუ მართლმადიდებელმა ქრისტიანმა.

მოციქული კოდრატეს (დაახლ. I ს. II ნახ.), არისტიდე ათენელი ფილოსოფოსის (II საუკ.), არისტონ პელელის (II საუკ.), წმინდა იუსტინე მარტვილის (I საუკ. II ნახ.), წმინდა ათენაგორა ათენელის, თეოფილე ანტიოქიელის, მელიტონ სარდელის და სხვა აპოლოგეტა განსაკუთრებული დამსახურება ეკლესიის წინაშე იმაში მდგომარეობს, რომ მათ ჩამოაყალიბეს საეკლესიო მოძღვრების დაცვის პრინციპები, ჩამოაყალიბეს მეთოდოლოგია საეკლესიო მოძღვრების დამცველობისა, განსაზღვრეს ტერმინები, რომლებმაც სათავე დაუდეს ქრისტიანული მოძღვრების რიგ მიმართულებებს.

წმინდა დიონისე არეოპაგელი როდესაც თავის საღმრთისმეტყველო შრომებს – „საღმრთოთა სახელთათვის“, „ზეციური მღვდელთმთავრობის შესახებ“, „ეკლესიური მღვდელთმთავრობის შესახებ“, „საიდუმლო ღვთისმეტყველებისათვის“, უგზავნიდა წმინდა ტიმოთე მოციქულს, ყველა შრომის დასაწყისში მკაცრ გაფრთხილებას ურთავდა, რომ ნაწერები, რომელთაც ტიმოთე მიიღებდა, არ გადაეცა ისეთი ადამიანებისათვის, რომლებიც მოუმზადებელნი იყვნენ და ვერ შეწვდებოდნენ ამ მოძღვრების სიწმინდეს, შეიძლება კიდევ შეერყვნათ ისინი (ლოლაშვილი 1983).

პროფ. ედიშერ ჭელიძე წერს, ასეთი რამ რომ არ მოხდეს „აუცილებელია, მოძღვრება გადმოიცეს, რაც შეიძლება ზედმიწევნით, რაც შეიძლება დაზუსტებული ტერმინებით. ტერმინის მიზანდასახულობა მხოლოდ ინფორმაციულობა კი არაა, არამედ მოძღვრების სიწმინდისა და უბიწოების დაცვა. ხოლო ის, რაც სიწმინდეს და უბიწოებას იცავს, ის, რაც ამის დამცველია, რა თქმა უნდა, ის პირველ რიგში ზნეობრივი მონაცემია და არა ინფორმაციული. ტერმინს მხოლოდ იმდენად განესაზღვრება და განეკუთვნება ინფორმაციულობის თვისება, რამდენადაც ეს უწმინდესი მოძღვრება, რა თქმა უნდა, როგორც საღვთო ინფორმაცია, შინაარსის შემცველია“ (ჭელიძე 2024).

საეკლესიო ტერმინოლოგია არაფერია თუ არა ბიბლიურ-საეკლესიო მოძღვრება გამოთქმული ყველაზე უფრო ზუსტი ტერმინებით, მაგრამ ტერმინებში არა მხოლოდ გამოითქმის მოძღვრება, არამედ მისი უცთომელობაც და სიწმინდეც ნარჩუნდება. შესაბამისად, ტერმინი არ არის მხოლოდ საურთიერთობო საშუალება, ანუ მას არა აქვს მხოლოდ საურთიერთობო დანიშნულება და რაობა, არამედ ის ამავე დროს არის ზნეობრივი მონაცემი.

პროფ. ედიშერ ჭელიძის განმარტებით, ეკლესიურ ტერმინოლოგიას ისევე, როგორც ნებისმიერ სხვა საეკლესიო მოვლენას, შესაძლოა ეწოდოს „ცხოველმყოფელი ტერმინოლოგია“. ტერმინი „ცხოველმყოფელი“ ეწოდება ღმრთიურობის, საეკლესიო ჭეშმარიტების ყოველ გამოვლინებას, მაგალითად: „ცხოველმყოფელნი საიდუმლონი“, „ცხოველმყოფელი ეკლესია“, „ცხოველმყოფელი მოძღვრება“, „ცხოველმყოფელი რჯული“ და ა.შ.

ტერმინი და, ზოგადად, ტერმინოლოგიური ცნობიერება ეკლესიურ წიაღში, უპირველეს ყოვლისა, ზნეობრივი მიზანდასახულობისაა, ზნეობრივი თვისებისაა და ამ ზნეობრივი თვისებითაა გამსჭვალული ნებისმიერი ტერმინოლოგიური შესიტყვება და ამ ტერმინოლოგიურ შესიტყვებათა მკაცრად მოწესრიგებული სახე – დოგმატური დებულებები და მთლიანობაში დოგმატიკა.

წმინდა მამები გვასწავლიდნენ, რომ სიტყვაში გამოხატვის უნარი გულისხმობს აუცილებლად ტერმინოლოგიური ცნებით მეტყველებას, იმიტომ რომ არგუმენტირება, დასაბუთება და ტერმინი ერთი მეორისგან განუყოფელია. სიტყვა და ტერმინი, ანუ ლექსიკური ერთეული და ტერმინი ერთი და იგივე არ არის. შესაბამისად, ლექსიკურ ერთეულს შეიძლება ჰქონდეს მრავალი მნიშვნელობა.

მაგალითად,

1. გვამი ქართულ ენაში იტევს არაერთ შინაარსს. ძველ ქართულში ის იყო „ცოცხალი სხეულის“ აღმნიშვნელი, ამავე დროს ძველ ქართულში ის ნიშნავდა „იარაღს“. დღეს კი ტერმინი „გვამი“ ნიშნავს ცოცხალი არსების მკვდარ სხეულს. ასევე, აღნიშნავს ცხოველის შიგნეულს (ჯავახური ტერმინი) და ქალის სარცხვენელს. მაშინ როცა საღმრთისმეტყველო სწავლებაში „გვამი“ დაკანონებულია ჰიპოსტასის ადეკვატურ ტერმინად/პიროვნების აღმნიშვნელად. შესაბამისად, ჩვენ ვამბობთ, „სამგვამოვანი ღმრთეება“. „ოდეს-იგი მივხედნეთ ღმრთეებასა და ერთმთავრობასა და ერთობასა არსებისა და ბუნებისა და ნებისა და ძალისა და უფლებისა, ყოვლითურთ ერთობასა გულისწმავყოფთ. ხოლო ოდეს თვთებანი იგი მოვიგონნეთ, რომელთა შინა არს ღმრთეებად, და უფროდსად ვთქუა, რომელ არიან ღმრთეებად, სამგუამოვნებასა გულისწმავყოფთ“ (ჯავახური 2014).

2. *დოგმატი*¹, როგორც ტერმინი, გამოიყენება არა მხოლოდ ღმრთისმეტყველებაში, არამედ ანტიკურ ლიტერატურაშიც. ციცერონი ამ სიტყვით აღნიშნავდა საყოველთაო დოქტრინებს, რომელთაც ჰქონდათ უცილობელი ჭეშმარიტების მნიშვნელობა. ორიგენე და წმინდა ისიდორე, სოკრატეს უწოდებდნენ ანტიკური დოგმატების კანონმდებელს, ხოლო სტოიკოსებისა და პლატონის სწავლებებს – დოგმატებს. პერიოდთან დაკავშირებით დოგმატი ნიშნავს სენატის დადგენილებას, რომელსაც უსიტყვოდ ემორჩილებოდნენ რომაელები. ლუკა მახარებელი სიტყვით „დოგმა“ აღნიშნავს კეისრის ბრძანებას, რომლის თანახმადაც უნდა აღწერილიყო რომის მოსახლეობა.

3. *დოგმა* წმინდა საღმრთისმეტყველო გაგებას, მისი მნიშვნელობა ზედმიწევნით გადმოსცეს: ეგნატე ღმერთშემოსილმა, კირილე იერუსალიმელმა, გრიგოლ ნოსელმა, ბასილი დიდმა და სხვა წმინდა მამებმა. დოგმა, ანუ დოგმატი, არის: ა. ჭეშმარიტება, რომელიც ეკუთვნის რელიგიის შინაგან არსს, ანუ იგი არის თეორიული და მჭვრეტელობითი ჭეშმარიტება, რწმენისეული სწავლება, რითაც განსხვავდება ქრისტიანის ცხოვრების წესისა და პრაქტიკული საქმიანობისაგან. ბ. ჭეშმარიტება, რომლის უეჭველი აღიარება აუცილებელია ქრისტიანისათვის, რათა სამართლიანად ეკუთვნოდეს ეკლესიის ერთობას.

4. *ეკლესია* არის ღმრთისაგან დადგენილი ქრისტეს მორწმუნეთა საზოგადოება, რომელიც სულიწმინდის განგებით მარადიული ცხოვრებისათვის შეერთებულია ღმრთის სიტყვით, საიდუმლოებებითა და მღვდელმთავრობით. როგორც ყოველი საზოგადოება, ქრისტეს ეკლესიაც შედგება სულისა და ხორცისგან. ეკლესიის სული – მაღლი სულიწმინდისა – ყოველი მორწმუნის განმაცხოვრებელია და განსაკუთრებული სიუხვით ენიჭებათ ღმრთის წმინდა ადამიანებს „ყოველივე დაამორჩილა ქუეშე ფერჯთა მისთა და იგი მოსცა მთავრობად ზემთა ყოველთა ეკლესიასა. რომელ-იგი არს გუამი მისი, აღსავსებად იგი, რომელმან ყოველივე ყოველსა შინა აღავსო“ (ეფ. 1, 22-23).

მრავალი საეკლესიო ტერმინი, რომლებიც პირველივე საუკუნეებიდან დამკვიდრდა ქრისტიანობაში, გვხვდება როგორც არაერთ ძველ ორიგინალურ და ნათარგმნ თხზულებაში, ისე თანამედროვე ტერმინოლოგიაში. განსაკუთრებით აღსანიშნავია იმ ტერმინთა წარმოშობისა და ქართულ ენაში დამკვიდრების პროცესები, რომლე-

¹ ბერძნულიდან ითარგმნება, როგორც „აზრი“, „გადაწყვეტილება“, „სწავლება“, „დადგენილება“.

ბიც სადღეისოდ გამოიყენება მხოლოდ საღმრთო ლიტურგიის დროს. იგივე დოგმატი, გვამი, დოქსოლოგია ან კიდევ ყოველდღიურ პრაქტიკაში – ეკლესია, აიაზმა, სქემა და სხვ.

მრევლის გამოკითხვა

კვლევისათვის ჩავატარეთ იმ პირთა გამოკითხვა, რომლებიც არიან საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის მრევლის წევრები და სისტემატურად ესწრებიან წირვა-ლოცვას.

თავდაპირველად უნდა აღვნიშნოთ რამდენიმე გარემოება.

ყველა ადამიანს აქვს განათლების მიღების უფლება. განათლების მიღება შესაძლებელია როგორც სახელმწიფო, ისე არასახელმწიფო საგანმანათლებლო დაწესებულებებში. უფლება აღიარებულია: საერთაშორისო პაქტით ეკონომიკური, სოციალური და კულტურული უფლებების შესახებ (მე-13 მუხ.), ევროპის ქარტიით (მე-10 მუხ.), თანახმად ადამიანის უფლებათა ევროპული კონვენციისა და საქართველოს კონსტიტუციისა (მუხლი 27-ე).

ამის მიუხედავად, ზოგი მხოლოდ სკოლას ამთავრებს, ზოგი კი ლიცეუმს ან კოლეჯს, ბევრი მშობელი ცდილობს მათმა შვილმა მიიღოს საუნივერსიტეტო განათლება და ეზიაროს უმაღლეს იდეებს. განათლების მიღება გულისხმობს, რომ ადამიანი დაოსტატდეს იმ სპეციალობაში, რომელიც მან აირჩია და რომლის გამოყენებასაც მომავალში ფიქრობს/აპირებს, მაგალითად, ექიმმა-ოფთალმოლოგმა აუცილებლად უნდა იცოდეს, თუ რას ნიშნავს აბლეფარია,¹ ინჟინერმა უნდა იცოდეს, თუ რას ნიშნავს ბათქაში² და კალათბურთელისთვის აუცილებელია ტერმინ *ტაიმპუტის*³ ცოდნა.

შევნიშნავთ იმასაც, რომ რა ტერმინთა ცოდნაც მოეთხოვებათ ოფთალმოლოგებს, ინჟინრებს ან კალათბურთელებს, მათ ცოდნას კატეგორიულად ვერ მოვთხოვთ თვალის სნეულებების მქონე პაციენტებს, საინჟინრო საქმეების დამკვეთ პირებსა და კალათბურთის მოყვარულ-გულშემატკივრებს. მაგრამ, როდესაც პაციენტი ათჯერ მაინც

¹ განვითარების ანომალია: ქუთუთოების და თვალის ნაპრალის უქონლობა. როგორც წესი, თან ახლავს თვალის კაკლის განუვითარებლობა.

² კედლის, ტიხრის, ჭერისა და სხვა ზედაპირის მოსაპირკეთებელი გლუვი შრე, რომელიც შეიძლება იყოს მშრალი (ფილები), ან სველი (გალესვა).

³ წუთშესვენება თამაშის დროს, რომელსაც ითხოვს მწვრთნელი ან მისი თანაშემწე

მიდის ექიმ-ოფთალმოლოგთან, მან უკვე უნდა იცოდეს თავისი დაავადება, როდესაც დამკვეთი ინჟინრისგან ორ-სამჯერ მოისმენს ერთსა და იმავე სიტყვას ან ტერმინს, ის უნდა იმახსოვრებდეს მას და როდესაც ადამიანი ათჯერ და ოცჯერ უგულშემატკივრებს საკალათბურთო გუნდს, მისთვის ტერმინები უცხო აღარ უნდა იყოს.

ეს უკვე ნიშნავს იმას, რომ ადამიანებს, განურჩევლად პროფესიისა, კვალიფიკაციისა თუ საქმიანობისა, არჩეული აქვთ ერთმანეთთან ურთიერთობის მარტივი გზა – აზრთა გაცვლა-გამოცვლა, ახალი ტერმინების სწავლა, სალექსიკონო მარაგის გამდიდრება, ახალ ფასეულობებთან თანაზიარება და სხვ.

შეიძლება მრევლის¹ წევრებმა არ იცოდნენ იმ ტერმინთა მნიშვნელობა, რომელთა ცოდნა მოეთხოვება სასულიერო დასს (დიაკონი, მღვდელი, ეპისკოპოსი), მაგრამ აუცილებელი და სავალდებულოა გარკვეული ცოდნა მაინც ჰქონდეთ და ფლობდნენ ზოგად ინფორმაციას იმის შესახებ, თუ რა ხდება მწუხრის, ცისკრისა და წირვის მსახურების დროს, თუ რატომ და რა მიზნითაა დამკვიდრებული ზოგი წესი და ტრადიცია ეკლესიაში, თუ რას ნიშნავს ტერმინები, რომლებიც სხვაგვანა არ გვხვდება ან წარმოდგენილია გადატანითი მნიშვნელობით და სხვ.

ცნობილია, რომ საღმრთო ლიტურგიას ყველაზე მეტი ადამიანი ესწრება მცხეთა-თბილისის ეპარქიის მოქმედ ტაძრებში. სწორედ რამდენიმე ტაძრის მრევლის წევრს (სულ 47 ადამიანი) დავუსვით შემდეგი 5 მარტივი კითხვა:

1. რამდენი ნაწილისგან შედგება წირვა?
2. ვინ არის კათაკმეველი?
3. რას ნიშნავს პროსკომიდია?
4. საქართველოში ვისი ეპისტოლეები იკითხება და როდის?
5. რას ნიშნავს სიტყვა „აქსიოს“?

პასუხები შემდეგნაირად გადანაწილდა:

1. რამდენი ნაწილისგან შედგება წირვა?²

გამოკითხულთაგან 41 ადამიანმა არ იცის, თუ რამდენი ნაწილისგან შედგება წირვა. 3. პასუხობს, რომ ორი ნაწილისგან, მეორე სა-

¹ მორწმუნე მოსახლეობა, რომელსაც მომსახურებას უწევს ერთი ეკლესია.

² ა. კვეთა, ზ. კათაკმეველთა ლიტურგია, გ. მართალთა ლიტურგია.

მი ამბობს, რომ წირვა შედგება სამი ნაწილისგან, თუმცა ვერ ასახელებს თანმიმდევრობას.

2. ვის ეწოდება კათაკმეველი¹?

გამოკითხულთაგან 28-მა არ იცის, თუ ვის ეწოდება კათაკმეველი, 12-მა იცის, თუმცა ვერ დააზუსტა, მხოლოდ 7-მა გამოკითხულმა უპასუხა მართებულად.

3. რას ნიშნავს პროსკომიდია²?

გამოკითხულთაგან 45-მა არ იცის ამ სიტყვის მნიშვნელობა. სიტყვის მცოდნე აღმოჩნდა 2 ადამიანი, რომელთაგან ერთმა დაასრულა სასულიერო სემინარია, ხოლო მეორე წლების წინ მედავითნეობა და სხვა ტაძარში.

4. საქართველოში ვისი ეპისტოლეები იკითხება და როდის?

გამოკითხული 47 ადამიანიდან კითხვას მართებულად უპასუხა 44-მა ადამიანმა, 3 მათგანმა ვერ გასცა პასუხი.

5. რას ნიშნავს სიტყვა „აქსიოს“³?

გამოკითხულთაგან 38-მა არ იცის, ხოლო 9 ადამიანმა მართებულად უპასუხა.

ინტერესი, რომელიც გამოკითხვის თანამდევნი იყო, დღემდე არ განელეზულა. პირიქით, მას შემდეგ რამდენიმე სასულიერო პირსაც დავუსვით რამდენიმე კითხვა და ვთხოვეთ ამა თუ იმ ტერმინის განმარტება, თუმცა უმეტესობამ თავი აარიდა და საუბარი სხვა თემებზე გადაიტანა.

¹ კათაკმეველი ჰქვია ადამიანს, რომელსაც სწამს უფალი იესო ქრისტე, გადაწყვეტილი აქვს ქრისტიანულ ეკლესიასთან შეერთება და ემზადება ნათლობისათვის. ძველად კათაკმევლები ნათლობამდე სპეციალურ სასწავლებლებში სწავლობდნენ ქრისტიანულ სჯულს და ესწრებოდნენ წირვა-ლოცვას;

² პროსკომიდია (ბერძნ. Προσκύμιον – მიტანა, შეწირვა), იგივე კვეთა, საღმრთო ლიტურგიის პირველი ნაწილი.

³ ბერძნ. ἄξιος, „ღირსი“, „დამსახურებული“, „შესაფერისი“.

წმინდა ეპისკოპოსი გაბრიელი (ქიქოძე) გვასწავლის, რომ „ვინც ეკლესიას არ ეკუთვნის, ის ქრისტიანი არაა, რადგან იესო ქრისტეს მადლს ვერ მიიღებს“

რა სახით გადმოგვცემს ეკლესია იესო ქრისტეს მადლს? პირველ რიგში – ნათლისღებით, შემდეგ სახარებისა და საერთოდ საღმრთო წერილის სწავლებით; რაც მთავარია, ეკლესია არა მხოლოდ იესო ქრისტეს მადლს გვაზიარებს, არამედ გვაერთებს მასთან, როცა უფლის სისხლსა და ხორცს ვეზიარებით. „ეკლესია არასოდეს დაგტოვებს ობლად, სიხარულისა და მწუხარების ჟამს, ჭირსა თუ ლხინში, წმინდა ეკლესია მიგვიძღვის ლოცვით, კურთხევით, ნუგეშისცემით, მოძღვრებით. ეკლესია ადამიანთა შემაერთებელი, სიყვარულისა და ერთობის მასწავლებელია. ეს სოფელი და ამსოფლიური საქმე კაცს კაცისაგან განყოფს, განაშორებს, ხშირად კი გადაამტერებს კიდეც, ხოლო ეკლესია, პირიქით, შეაერთებს, დაახლოებს, კაცს კაცს შეაყვარებს. ეკლესიაში ყველანი ერთნი ვართ, ყველასათვის ერთი წირვა-ლოცვა სრულდება, ერთი ემზავისაგან ვიღებთ ნათელს, ერთ ბარძმისაგან ვიღებთ წმინდა ზიარებას“ (ქიქოძე 1913).

შეუძლებელია, იყო ეკლესიის წიაღში და არ ფლობდე იმ საუნჯეს, რომელიც ღმერთმა უბოძა ადამიანებს და წმინდანთა წყალობით, მრავალი დევნის მიუხედავად, დღემდე უცდომლად და შეურყვნელად მოვიდა. პავლე მოციქული გვასწავლის „ვითარცა-იგი გუამი ერთ არს, და მრავალი ასოები აქუს, და ყოველი იგი ასოები ერთისა მის გუამისად მრავალ დათუ არს, ერთგუამვე არს, ეგრეთცა ქრისტე. რამეთუ ერთითა სულითა ჩუენ ყოველთა ერთისა მიმართ გუამისა ნათელ-ვიღეთ, გინა თუ ჰუარიათა, გინა თუ წარმართთა, გინა თუ მონათა, გინა თუ აზნაურთა; და ყოველთავე ერთისა მიმართ სულისა გვსუამს“ (1 კორ. 12:12-13.).

ქრისტიანული ეკლესიის ერთ-ერთი მთავარი დანიშნულება არის მისი წევრების, ანუ მრევლის, იგივე კრებულის სწავლა-აღმზრდელობითი მოძღვრება, რომლიც ჰგავს ჩვილს, რომელსაც ზრდა-განვითარებისათვის სჭირდება მრავალი რამ - ჯანსაღი კვება და ჰაერი, ფიზიკური და გონებრივი ვარჯიში, წვრთნა, კულტურისა და ჰიგიენის სწავლა და ა.შ.

ბერნარდ ლივეხუდი, ცნობილი ექიმი, ფსიქიატრი, პედაგოგი თვლიდა, რომ ბავშვის განვითარება რთული და მრავალმხრივი პროცესია, თუმცა გონივრულად დაყოფილი განვითარების სფეროები გვეხმარება, მის ყველა ასპექტს დაეუთმოთ თანაბარი ყურადღება. ა.

ფიზიკური განვითარება გულისხმობს უნარებს, რომლებიც ბავშვს მოძრაობაში (მსხვილი მოტორიკა), ხელის თითების გამოყენებასა (წვრილი მოტორიკა) და შეგრძნებებში (სმენა, ხედვა, ყნოსვა, გემო, შეხება) ეხმარება. ბ. მეტყველების განვითარება ბავშვის მუცლად ყოფნის პერიოდში იწყება, როცა მას დედის საუბარი ესმის. გ. შემეცნებითი განვითარება გულისხმობს ბავშვის ისეთი უნარების განვითარებას, რომლებსაც მისი ტვინი იყენებს აზროვნებისა და სწავლისათვის და სხვ. თვლის, რომ ბავშვი ჰგავს ტაძარში მისულ პილიგრიმს, რომელიც სხვა მომლოცველების თუ მზრუნველი ადამიანების დახმარებით ცდილობს სულიერ და შემეცნებით განვითარებას და, თუ დაშვებული იქნება შეცდომები, პილიგრიმს უყურადღებოდ დარჩენილი ბავშვით გაუჭირდება სწორი გზით სვლა (ლივეზუდი 2002).

ტაძარში მისული ახალფეხადგმული მორწმუნე მარტოობაში დაიკარგება. არათუ საეკლესიო ტერმინების, უმარტივესი წესების სწავლაც გაუჭირდება, რადგან მან სულ ახლახან შეაღო ტაძრის კარი, სადაც მისთვის ცნობილია მხოლოდ რამდენიმე ხატი, სანთელი და იცის პირჯვრის გადაწერა.

წმინდა კირილე იერუსალიმელი „ნათვლად განმზადებულთათვის“, იგივე XVIII სიტყვაში განმარტავს, რომ „*ეკლესიას ეწოდება კათოლიკე, რადგანაც იგი მთელ სამყაროში მდებარეობს, მიწის კიდიდან კიდემდე; იმიტომ, რომ სრულად გადმოსცემს მთელ იმ სწავლებას, რომელიც ადამიანებმა უნდა იცოდნენ - სწავლებას ხილულ თუ უხილავ, ციურ თუ მიწიერ საგნებზე; რადგანაც კაცობრიობის მთელი მოდგმა ღმრთისმოსავობას ემორჩილება... და რადგანაც კურნავს და ამთელებს საერთოდ ყველანაირ ცოდვას, სულითა თუ სხეულით ქმნილს; და მასში იქმნება ყოველი, რასაც კი სათნოების სახელი ეთქმის, საქმეში, სიტყვებში თუ ყოველგვარ სულიერ ძღვენში*“ (ჯულაყიძე 2015).

სარწმუნოების სიმბოლოში „მრწამსი“ ვკითხულობთ „ერთი, წმიდა, კათოლიკე და სამოციქულო ეკლესია (καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία). აღვიარებ ერთსა ნათლისღებასა მოსატევებლად ცოდვათ“. ტერმინოლოგიურ ან განმარტებით ლექსიკონებში „კათოლიკე“ როგორაა განმარტებული? მაგალითად, პროფ. მ. ლაღანიძე თვლის, რომ კათოლიკე ეკლესია ერთიანი, მთლიანი, საერთაშორისო, ცენტრალიზებული დაწესებულებაა, რომელიც, მოქალაქეობის, ეროვნების, ენისა და კულტურის მიუხედავად, დედამიწის ყველა ქვეყნის კათოლიკეს აერთიანებს. როცა ცალკეულ ადგილას ადგი-

ლობრივი საკრებულო ან ადგილობრივი ეკლესია არსებობს, ის მაინც სავსებით კათოლიკურია, თუკი ის თანაზიარებაში იმყოფება რომის ეპისკოპოსთან. მაგრამ, ჯერ კიდევ უძველესი დროიდან, ქრისტიანული სამყაროს დასავლეთ და აღმოსავლეთ ნაწილებად თანდათანობითი გაყოფის შემდეგ, ტრადიციულად, „კათოლიკე ეკლესიის“ სახელწოდება შეინარჩუნა საქრისტიანოს იმ ნაწილმა, რომელიც თანაზიარებაში იმყოფება რომის პაპთან (დაღანიძე 2008). იდენტურია მომდევნო განმარტებაც – „კათოლიკე ეკლესია – ქრისტიანული ეკლესიაა, რომელთა წევრები თავიანთ ამქვეყნიურ მეთაურად რომის ეპისკოპოსს მიიჩნევენ და მასთან სრულ ერთობაში იმყოფებიან“ (კრებული 2008). თუმცა, „განმარტებლები“ ტერმინს „კათოლიკე“ არ ახსენებენ „მრწამსთან“ დაკავშირებით, არადა დღემდე იგი ერთ-ერთი უმთავრესი და მრავლისმომცველი ნიშანსვეტია ქრისტიანული ეკლესიისათვის.

ამ განმარტებებით ცხადი ხდება, რომ ტერმინი *კათოლიკე* მსმენელთა აბსოლუტურ უმრავლესობაში წარმოდგება როგორც არა სარწმუნოების სიმბოლოს „მრწამსის“ თავდაპირველი მნიშვნელობით და როგორც მისი ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი, არამედ კათოლიციზმის, ანუ რომის კათოლიკური ეკლესიის მიმდევართა, სინონიმი.

კონსტანტინოპოლის მართლმადიდებელი ეკლესიის ზილონის ეპისკოპოსი, კონსტანტინოპოლის საპატრიარქოს დასავლეთ ევროპის მართლმადიდებლური რუსული ეკლესიების მთავარეპისკოპოსის ვიკარი¹ ალექსანდრე (სემიონოვი, ტიან-შანელი, 1890-1979 წწ.) განმარტავს, რომ „მრწამსში“ ეს წინადადება ასე უნდა იქნეს გაგებული, რომ *ერთი* ნიშნავს ერთ, ანუ ერთიან ეკლესიას, ანუ იმას, რომ ჭეშმარიტი ეკლესია არის ერთადერთი მართლმადიდებელი ეკლესია, რომლის წიაღშიც შეურყვნელადაა დაცული ქრისტეს მაცხოვრებელი სჯული. *როდესაც ჩვენ ვამბობთ წმიდა ეკლესია, ვგულისხმობთ ეკლესიის უცდომელობას, ანუ სიწმიდეს, ვიდრე მეორედ მოსვლამდე უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი. რაც შეეხება სამოციქულოს, ჩვენ უკვე აღვნიშნეთ, რომ იგი ნიშნავს მოციქულთა მიერ დაარსებულს, ხოლო კათოლიკე - საყოველთაოს* (სემიონოვი 2011).

¹ Викáрий (лат. Vicarius „заместитель“, „наместник“) в исторических церквях – епископ, не имеющий своей епархии и помогающий в управлении епархиальному епископу.

ცხადია, ტერმინთა ასეთი ორაზროვნება მართლმადიდებელი ქრისტიანების ძალიან დიდ ნაწილში (გამო)იწვევს გაურკვევლობას მანამდე, ვიდრე მათთვის ხელმისაწვდომი არ იქნება „ქრისტიანულ ტერმინთა განმარტებითი ლექსიკონის“ ბეჭდური ვერსია.

დავუბრუნდებით მთავარ საკითხს – ქრისტიანული ტერმინოლოგიის პრობლემებს. ამ შემთხვევაში კი მართლმადიდებელი მრევლის დამოკიდებულებას საეკლესიო-სადმრთისმეტყველო ლიტერატურის, ტერმინების, ტაძარში მოქცევის წესების, ლოცვისა და სწორად ცხოვრების შესახებ, თუმცა ტერმინოლოგიისა და ტერმინების შესახებ ჩვენი დაინტერესება განაპირობა რამდენიმე ფაქტორმა.

საეკლესიო სწავლება-გარდამოცემის¹ თანახმად, ტერმინი არის არა აბსტრაქტული ცნება, არამედ ის არის მარად ცოცხალი მონაცემი, რომელიც სადმრთისმეტყველო დარგებში წვდომის მსურველებს აზიარებს საქმისა და ხედვის, ანუ პრაქტიკისა და თეორიის, სიღრმეებს. ტერმინოლოგიური კვლევა განუყოფელია ფილოლოგიურ და ტექსტოლოგიურ დისციპლინებისგან. შესაბამისად, მის გარეშე წარმოდგენილია ლიტერატურულ თუ ისტორიულ თხზულებათა კრიტიკული ანალიზი. მით უმეტეს, *საეკლესიო-სადმრთისმეტყველო და რელიგიურ ტერმინთა კვლევა-ძიება უნდა განხორციელდეს კანონზომიერად, სრული სამეცნიერო წესების დაცვით, რაც მომავალ თაობებსა და ამა თუ იმ დარგის სპეციალისტებს გაუადვილებს როგორც დედანთან მუშაობის, ისე მისი ზუსტი თარგმანის შესწავლის საშუალებას* (რუხაძე 2013).

პროფ. ე. ჭელიძე თვალსაზრისით, *საქართველოში ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგია საუკუნეების განმავლობაში არ იყო ერთგვაროვანი. მას ჰქონდა მეტ-ნაკლებად განსხვავებული სტრუქტურა არა მხოლოდ სხვადასხვა ეპოქაში, არამედ ერთი ეპოქის სხვადასხვა ავტორთან, სხვადასხვა სალიტერატურო-სამწერლობო სკოლაში* (ჭელიძე 1996), რაც იმას ნიშნავს, რომ ქრისტიანული ტერმინოლოგია არის მრავალფეროვანი, მრავლისმთქმელი და მეტად საყურადღებო სამეცნიერო დისციპლინა.

¹ ანუ წმიდა გარდამოცემა, რომელშიც იგულისხმება მემკვიდრეობით, თაობიდან თაობაზე რაიმე საეკლესიო ცოდნის, სწავლების ან ტერმინის გადაცემა. წმიდა გარდამოცემაში მოიაზრება ყველაფერი, რაც ქრისტეს ეკლესიას სადმრთო გამოცხადებით მიენიჭა. იგი მოიცავს მსოფლიო და ადგილობრივი კრებების დადგენილებებს, წმიდა მამათა „ცხოვრებებსა“ და თხზულებებს, ლიტურგიკულ ხელოვნებას, ხატწერასა და კეთილმსახურებრივ განწესებებს.

II საუკუნის აპოლოგეტებმა შემოიტანეს ტერმინოლოგიური ცნობიერება, რომელიც განპირობებული იყო მოძღვრების, რაც შეიძლება ზედმიწევნითი გადმოცემის აუცილებლობის სურვილით, სწრაფვით იქეთკენ, რომ მოძღვრება არათუ არ დამახინჯებულიყო გადმოცემის ჟამს, არამედ რამდენადაც ამას მატერიალური სიტყვა იტევდა, მაქსიმალურად შენარჩუნებულიყო მისი უცდომელობა, მისი საღმრთოობა და სიწმინდე.

დასკვნა

ეკლესიის მამათა და მოძღვართა ენა ძირითადად ჩამოყალიბდა ახალი აღთქმის მწერლების ენის საფუძველზე. მწვალებლობის გაჩენის შედეგად, როდესაც საჭირო გახდა ქრისტიანული სწავლების დოგმატური ნაწილის უფრო დეტალურად და სრულყოფილად გამოვლენა, გარდაუვალი შეიქნა ახალ აღთქმაში გამოყენებული ტერმინებისა და სიტყვების ჩამოყალიბება დოგმატური ცნების ზუსტი განმარტებისთვის, რადგან ახალი აღთქმის ტერმინოლოგიაში ასეთი ლექსიკა მანამდე თითქმის არ არსებობდა.

ეკლესიის მამათა ტერმინოლოგიაში ყველაზე დამახასიათებელი სიტყვები დაკავშირებულია ღმრთის მოძღვრებასთან. აქ ვხვდებით უამრავ ახალ და ორიგინალურ ცნებას, რომლებიც კლასიკურმა სამყარომ არ იცოდა, ან სხვა მნიშვნელობით იყენებდა, ზოგჯერ კი, პირიქით.

თანამედროვე ტერმინოლოგია სამართლიანად განიხილება ძლიერ სამეცნიერო დისციპლინად, რომელიც აერთიანებს ლინგვისტიკას, ლოგიკას, ფსიქოლოგიას, ფილოსოფიასა და ანთროპოლოგიას, ისტორიასა და საბუნებისმეტყველო დარგებს. ბოლო ათწლეულების განმავლობაში საგრძნობლად გაიზარდა ენათმეცნიერების ინტერესი საეკლესიო, საღმრთისმეტყველო და რელიგიური ტერმინოლოგიის პრობლემებისადმი, რაც მეტად სასიხარულოცაა და იმედის მომცემიც.

ეკლესიის ენა (საეკლესიო ტერმინოლოგია) დღემდე ჩვეულებრივ ინარჩუნებს სიტყვების უძველეს მნიშვნელობას, რომელიც იცვლებოდა საუკუნეების განმავლობაში. შესაბამისად, საეკლესიო ენის ყველა ძირითადი ტერმინი უადრესად საინტერესოა, რადგან ისინი ყოფითი მეტყველებისგან რადიკალურად განსხვავდებიან და, ამავდროულად, ჰარმონიულად ერწყმიან ყოველდღიურ ლექსიკას.

ცხადია, რომ ქრისტიანული საზოგადოების როლი გადამწყვეტია საეკლესიო ტერმინოლოგიის ჩამოყალიბებაში არა მხოლოდ როგორც სიტყვების შემოქმედი, არამედ, როგორც მათი მნიშვნელობების განვითარების კულტურული ფილტრაციისათვის, რაც კიდევ ერთხელ ამტკიცებს იმას, რომ იგი წარმოადგენს თანამედროვე საეკლესიო ენის შენობის საყრდენს.

მართლმადიდებლური ტერმინოლოგია ხასიათდება რთული არქიტექტონიკით და წარმოადგენს სპეციალური ტერმინების სისტემას, რომელიც გამოხატავს ცნებების იერარქიულ ზოგად კლასიფიკაციას. მას ასევე შეიძლება ვუწოდოთ მაკროტერმინალური სისტემა. რომელიც ძველ დროში ჩამოყალიბდა გარკვეული მიზნებისთვის და არის ავტონომიური და თვითკმარი ლინგვისტიკური ფენომენი, რომელსაც სჭირდება მოვლა, პატრონობა და სიღრმისეულად შესწავლა.

იმისათვის, რომ საეკლესიო, საღმრთისმეტყველო და რელიგიური ტერმინები საზოგადოების დაინტერესებულ წრეებამდე დაუბრკოლებლად მივიტანოთ, საჭიროება მოითხოვს, მის ცალკე დისციპლინად ფორმირებას, შესწავლა-პოპულარიზაციასა და ლექსიკონის ბეჭდური სახით გამოცემას. ყოველივე ეს კი ხელს შეუწყობს ადამიანების ცოდნის დონის ამაღლებასა და თაობებისათვის უცდომელად და შეურყვნელად გადაცემის საშვილიშვილო საქმეს.

ლიტერატურა

- გაბიძაშვილი და სხვ. 2007* – ე. გაბიძაშვილი, მ. მამაცაშვილი, ა. ღამბაშიძე, საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ენციკლოპედიური ლექსიკონი, თბილისი.
- კეკელიძე 1980* – კორნელი კეკელიძე, ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, თბილისი.
- კრებული 2008* – რელიგიები საქართველოში. კრებული. რედ. ზურაბ კიკნაძე, ლევან ბრეგაძე; გამოც. პ/მგ ბექა მინდიაშვილი; საქ. სახალხო დამცველთან არსებ. ტოლერანტობის ცენტრი, საქ. სახალხო დამცვ. ბიბ-კა. თბილისი.
- ლექსიკონი 2014* – ჯავახური ლექსიკონი, გ. ზედგინიძე, თბილისი.
- ლივეხუდი 2002* – ბერნარდ ლივეხუდი, ადამიანის ცხოვრების გზა, თბილისი.

- ლოლაშვილი 1983* – არეოპაგიტული კრებული. დიონისე არეოპაგელი და პეტრე იბერიელი ძველ ქართულ მწერლობაში, გამომცემელი ივანე ლოლაშვილი, თბილისი.
- რუხაძე 2013* – გრიგოლ რუხაძე, საღმრთისმეტყველო ლექსიკონი-ცნობარი, თბილისი.
- სემიონოვი 2011* – ეპ. ალექსანდრე (სემიონოვი), მართლმადიდებლური კატეხიზმო, თბილისი.
- ქიქოძე 1913* – ქადაგებანი იმერეთის ეპისკოპოსის გაბრიელისა. ტ. 1, თქმულნი 1860-1870 წლებში, ტფილისი.
- ღაღანიძე 2008* – მერაბ ღაღანიძე, რელიგიები საქართველოში, თბილისი, 2008 (175-183 გვ).
- ჭელიძე 1996* – ძველი ქართული საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგია, თბილისი.
- ჭელიძე 2024* – ედიშერ ჭელიძე, საეკლესიო ტერმინოლოგია როგორც ზნეობრივი მონაცემი. რადიოსაუბარი, N: 58 - <https://www.youtube.com/watch>. ბოლოს ნანახია 2024 წ. 29 მაისს.
- ჯულაყიძე 2015* – კატეხიზმური და მისტაგოგიური ჰომილიები, წმინდა კირილე იერუსალიმელი; ძვ. ბერძნ. თარგმნა, წინასიტყვა და სქოლიოები დაურთო გიორგი ჯულაყიძემ, თბილისი.

Monk Ioane (Mamuka) Tsukhishvili

Patriarchate of Georgia

mamukacuxishvili@gmail.com

Keywords: Christianity, terminology, parish, dictionaries, survey

For the Issue of Christian Terminology

Summary

The Orthodox Church of Georgia has been an apostolic and autocephalous church since its founding (in the time of the Apostles, in the 1st century and was declared as the state religion in 326). Accordingly, it is an integral part of the worldwide Christian Church

and has a decent place in Diptych. From that time church and secular authorities have mutually built both the state and the church as well as its cultural, educational and scientific fortresses. Along with the strengthening and development of Christianity the greatest importance was given to both borrowed and its calculated Georgian matches. It should be noted that the definitions of the Christian terms were mainly and only known to church clerics and to a small part of the congregation.

For the parishioner who listened to the ministry and, if possible, remembered the foreign words for him. About the meanings of the terms we conducted an anonymous survey on the meanings of the terms in several temples in Tbilisi for three months; none of the 47 active members of the parish interviewed by us knew what intercession means or that intercession and proscomydia are synonyms, nor proscomidia /intercession of divine services Indispensable and one of the most important parts.

It is a pity that a complete digital dictionary of Georgian church terms does not exist and is not accessible to the present day. It is our effort and great desire to form Christian-Church terminology as a separate field and to popularize it to interested masses of society.